

วิธีการดำรงอยู่ ของการขับเคลื่อนกะโหลก

ณัฐพงษ์ ปัญจบุรี

ภาควิชาภาษาไทย

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของการขับเคลื่อนกะโหลก โดยทำการศึกษาหน้าที่ของการขับเคลื่อนกะโหลกในอดีตที่ปรากฏในเอกสารต่างๆ และหน้าที่ของการขับเคลื่อนกะโหลกที่ปรากฏในสังคมปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่า ในอดีตมีการขับเคลื่อนกะโหลกเพื่อความบันเทิง โดยปรากฏหลักฐานข้อความอยู่ในวรรณกรรมร้อยกรองล้านนา ได้แก่ โคลงนิราศหริภุญชัย โคลงนิราศระยะทางเมืองนครเชียงใหม่ นอกจากนี้ยังใช้ในการเฝ้าระวังของชายหนุ่มล้านนาในอดีต ซึ่งปรากฏในบันทึกการเดินทางเรื่องชาวลาวทางตอนเหนือของประเทศสยาม รวมไปถึง การใช้การขับเคลื่อนกะโหลกเป็นส่วนหนึ่งของการจัดมหรสพสมโภชเมือง ซึ่งปรากฏในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ส่วนบทบาทของการขับเคลื่อนกะโหลกที่มีต่อสังคมปัจจุบัน พบว่า ใช้ประกอบการเทศน์ ใช้ประกอบการเรียกขวัญ ใช้

ขั้บขานเพื่การยยกย่องสรรสรณบุคคล ใช้แสดงเพื่ความบั่นเทง ใช้ขั้บขาน
ในงานบุญทั่วไป และใช้ในงานศพพระสงฆ์

คำสำคัญ : กะโลง, การขั้บขาน

Existence of chanting “Kaloang”

Nuttapong Punjaburi

Department of Thai

Faculty of Humanities and Social Sciences,

Chiang Mai Rajabhat University

ABSTRACT

This article aims to present the “Kalong” (poem), focusing on the roles of “Kalong” found in various documents and the ways it is performed today. It was found that in the past, “Kalong” was used for entertainment purposes. Archival records include the “Nirat Hariphunchai” and some related poems describing the journey from and to Chiang Mai. “Kalong” was also used when young men got to know women. This was found in the records of ethnic Lao in the North of Siam. “Kalong” was also performed as a form of celebration or for festivals, as recounted in the folklore of

Chiang Mai. However, at present, “Kalong” still plays a role for Buddhist ceremonies, rituals, and also entertainment.

Keywords : “Kaloang”, poem, chanting

บทนำ

กะโลง (โคลง) คือ คำประพันธ์ร้อยกรองประเภทหนึ่งของภาคเหนือ มีรูปแบบฉันทลักษณ์ที่ชัดเจนและมีการบังคับเสียงวรรณยุกต์เอก-โท กะโลงนับได้ว่ามีพัฒนาการที่เจริญสูงสุดในบรรดาคำประพันธ์ร้อยกรองของล้านนา ทั้งนี้ มีข้อสันนิษฐานว่ากะโลงของภาคเหนือได้เป็นต้นแบบให้กับการแต่งโคลงของทางภาคกลาง ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้มีพระราชธิบายไว้ว่า

“จะคิดแต่งเมื่อครั้งไรไม่ปรากฏ มีเค้าเงื่อนแต่ว่าโคลงนั้นดูเหมือนจะเป็นของพวกไทยข้างฝ่ายเหนือคิดขึ้น มีกำหนดอักษรนับเป็นบาทสองบาทสามบาท สี่บาท เป็นบทเรียกว่า โคลงสอง โคลงสาม โคลงสี่ โคลงเก่าๆ มีที่รับสัมผัสและที่กำหนดใช้อักษรสูงต่ำน้อยแห่ง แต่มามีบังคับมากขึ้นภายหลัง เห็นจะเป็นพวกไทยข้างฝ่ายใต้ได้รับอย่างมาแต่งประดิษฐ์เพิ่มขึ้น” (ธนิต อยู่โพธิ์ 2504, 55)

นอกจากนี้ จิตร ภูมิศักดิ์ ยังได้เขียนไว้ใน โองการแข่งน้ำและข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ความว่า

“ทางภาคเหนือของไทย หมู่ชาวไตโยนนั่น เขาคงมีโคลงสี่สุภาพมาแต่โบราณ และดูเหมือนเขาจะได้พัฒนาโคลงชนิดนั้นขึ้นก่อนทางอยุธยา ก็เป็นได้ เพราะในสมัยอยุธยา กวีของไทยอยุธยาก็ได้เคยนำเอา โคลงนิราศหรือกฤษณชัย ของไทยเหนือมาแปลงออกเป็นโคลงสำนวนไทย ซึ่งผู้แปลงก็ได้สารภาพไว้ชัดเจนว่า เปลี่ยนแปลงร่างร้อยยาก โคลงลาว นี่แฮ” (จิตร 2524, 262)

จากข้อมูลเบื้องต้นจึงเป็นหลักฐานชี้ว่า กะโหลง เริ่มเกิดขึ้นในเขตภาคเหนือของไทย

กะโหลง ถูกแต่งขึ้นเพื่อเล่าเรื่องเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่น บรรยายเหตุการณ์บ้านเมือง ประวัติศาสตร์ รำพันถึงหญิงอันเป็นที่รัก สั่งสอนเตือนสติ ฯลฯ ต่อมากะโหลงจึงได้ถูกนำมาใช้ขับขานเพื่อเป็นการเล่าเรื่องให้กับคนในชุมชนท้องถิ่นได้รับฟัง การนำเอาวรรณกรรมเข้ามาร่วมเป็นกิจกรรมหนึ่งของสังคมมีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดความเพลิดเพลิน โดยนำมาขับขานเป็นทำนองเสนาะ ผู้ที่ได้ฟังก็จะเกิดความเพลิดเพลินจากสุนทรียรส รวมทั้งความไพเราะจากท่วงทำนองเสนาะที่ใช้ในการขับขาน (ณัฐพงษ์ ปัญญาบุรี 2557, 53)

หน้าที่การใช้งานในอดีต

การใช้งานของกะโหลงในอดีตเราสามารถพบข้อมูลจากเอกสารประเภทใบลาน พับสา รวมไปถึงเอกสารบันทึกการเดินทางของชาวต่างชาติ โดยเอกสารประเภทใบลาน พับสา มักจะบันทึกเรื่องราวที่เป็นวรรณกรรมราชสำนัก วรรณกรรมท้องถิ่น ตำนานเมือง หรือเรื่องราวที่เกี่ยวกับชนชั้นปกครอง ซึ่งก็ปรากฏข้อมูลการใช้งานของกะโหลงอยู่ด้วย ส่วนเอกสารประเภทหนังสือบันทึกการเดินทางของชาวต่างชาติจะบันทึกเรื่องราวที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ทั้งเรื่องราวของระดับชนชั้นปกครองและระดับผู้ถูกปกครอง สำหรับหนังสือบันทึกการเดินทางของชาวต่างชาตินี้ เป็นข้อมูลที่ทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคนท้องถิ่นในอดีตว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร โดยมีลักษณะที่แตกต่างจากการบันทึกในเอกสารประเภทใบลานหรือพับสา

จากการศึกษาเอกสารดังกล่าว พบว่า การใช้งานของกะโลง นิยมใช้ในการขับขานเพื่อสร้างความบันเทิง ไม่ว่าจะเป็นงานระดับเมืองไปจนถึงการใช้งานระดับชุมชน แต่ในความเป็นจริงแล้ว หน้าที่การใช้งานอาจจะมีมากกว่าการสร้าง ความบันเทิง เพียงแต่อาจจะไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร หรือมีการบันทึกแต่มีการชำรุดเสียหายของเอกสาร เนื่องจากการเก็บรักษาเอกสารในอดีตยังไม่ได้รับการดูแลหรือมีการจัดการอย่างเป็นระบบระเบียบดังเช่นปัจจุบัน

เนื่องจากข้อมูลหน้าที่การใช้งานของกะโลงในอดีตปรากฏเพียงเพื่อการสร้างความบันเทิง ผู้เขียนจึงขอนำเสนอเป็นลำดับดังนี้

1. โคลงนิราศหรืออุสสา เป็นโคลงเก่าแก่ของล้านนา เรื่องราวกล่าวถึงผู้แต่งได้เดินทางจากเชียงใหม่ไปนมัสการพระธาตุหรืออุสสาที่จังหวัดลำพูนในงานนมัสการพระธาตุหรืออุสสา ซึ่งตรงกับวันเพ็ญเดือน 6 ซึ่งในวรรณกรรมเรื่องนี้ได้ปรากฏบทที่กล่าวถึงการขับขานกะโลงเพื่อสร้างความบันเทิง ความเป็นมา

ราตรีเทียนที่ปแจ้ง	เจาะงาม
มัวม่วนนตริตาม	ดั่งธรร
อุสสากันโลงยาม	ชักขอบ ขึ้นเอย
บุญพี่เป่เลื่องป้อ	เปล้าข้าเขาทรง
อุสสาเสียงสร้างสร้อย	รัชนี
กลอนกันโลงทันที	อ่านถ้อย
บารสเรียกมาลี	เบงบาท ทุมเอย
ตรีโจททุกถ้อย	เถียงถ้องถามชัย

ประเสริฐ ฦ นคร (2516, 85) ได้อธิบายความหมายจากโคลงดังกล่าว สรุปความได้ว่า ในเวลากลางคืนมีแสงเทียนและประทีปจุดส่องสว่างงดงาม อีกทั้งยังสนุกไปกับเสียงดนตรีที่มีทั้งเครื่องดีด คือ ตึง และเครื่องสี คือ ธร้อ (สะล้อ) ตลอดจนมีการอ่านโคลงเรื่องอุสาบารสอย่างสนุกสนาน แต่บุญของผู้แต่งนั้นมีไม่มาก จึงกลับกลายเป็นอารมณ์เหงาใจคิดถึงนางอันเป็นที่รักแทน และในเวลากลางคืนได้ยินโคลงเรื่องอุสาบารส ซึ่งแต่งขึ้นและมีการประกวดอ่านโคลงด้วยจากโคลงนิราศหริภุญชัยที่ยกมาทั้ง 2 บท สะท้อนให้เห็นถึงการใช้กะโลงสร้างความบันเทิงโดยนำเอาวรรณกรรมท้องถิ่นเรื่องอุสาบารสที่แต่งขึ้นด้วยฉันทลักษณ์แบบกะโลงมาเล่าสู่กันฟังเพื่อให้เกิดอารมณ์สุนทรีในเวลากลางคืน

2. โคลงนิราศระยะทางเมืองนครเชียงใหม่ เป็นโคลงที่ประพันธ์โดยพระยาราชสัมภารากร (เลื่อน สุรนันทน์) มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเดินทางจากกรุงเทพฯ เพื่อมาปฏิบัติราชการที่จังหวัดเชียงใหม่เพื่อจัดการปัญหากรณีพิพาทระหว่างคนในบังคับของอังกฤษกับเจ้าหลวงเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2426 ซึ่งระหว่างการเดินทางได้แวะตรวจราชการที่เมืองเถิน ลำปาง และลำพูน รวมทั้งได้บรรยายเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในขณะที่พำนักอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ ทั้งด้านประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนในสมัยนั้น โดยในโคลงบทที่ 355 - 356 ได้กล่าวถึงชาวบ้านต่างซื้อหาของเพื่อทำบุญสลากภัต เมื่อได้ทำบุญถวายแด่พระสงฆ์แล้ว ก็ได้แยกย้ายกับกลับ ระหว่างทางก็ได้มีการขับกะโลง และจ้อยไปตามถนนเป็นที่สนุกสนาน พระยาราชสัมภารากร (2543, 50) ความว่า

ชาวชนเสาะซื้อเครื่อง	คร้วทาน
กวยสลาอีกขาน	สลาหม้อ
ต่างถวาทูอาจารย์	ครูพัก
จาประกวดอวดอ้อ	ทู้พลอยเออ
หมดการทานเสร็จแล้ว	คืนกลับ
แพแพกแยกคลองนับ	มากเมื่อ
เฮฮาร่าเริงขับ	โคลงกล่าว จ้อยเอ
ฟ่งย่งเพื่อนใจเทื้อ	ทอดสะท้อนหญ่

จากโคลงข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงการใช้งานของกะโลงเพื่อสร้างความบันเทิงในระหว่างการเดินทาง เนื่องจากมีคนมากมายเดินทางกลับหลังจากเสร็จภารกิจการทำบุญ ก็ได้สร้างความสนุกสนานระหว่างการเดินทางด้วย โดยใช้การขับกะโลงและการขับจ้อยเป็นการประโลมให้เป็นທີ່ปีติสำราญใจ

3. หนังสือบันทึกการเดินทางชื่อ “ชาวลาวทางตอนเหนือของประเทศสยาม ตอนที่ 1” เป็นบันทึกการเดินทางของ ลิลเลียน จอห์นสัน เคอร์ติส (Lillian Johnson Curtis) มีชนชั้นวีชาวอเมริกันภายใต้คณะเพรสไบทีเรียนฝ่ายเหนือ ผู้ซึ่งเดินทางเข้ามาปฏิบัติหน้าที่เผยแพร่คริสต์ศาสนาให้แก่ชาวล้านนาระหว่าง พ.ศ. 2438 - 2442 โดยประจำอยู่ที่เมืองละคอนหรือเมืองลำปาง เคอร์ติสได้เขียนหนังสือนี้และตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1903 (พ.ศ.2446) โดยได้บันทึกข้อความว่ามีการขับขานกะโลงในวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นด้วย ความว่า

“แม้ว่าชายหนุ่มที่อยู่ในความรักจะระมัดระวังอย่างยิ่งที่จะไม่ให้ใครรู้ว่าเขากำลังจะไปไหนก็ตาม แต่ขณะที่เขาออกจากบ้านหวาน

ใจของเขา เขาก็มักจะขับขานโคลงซึ่งแต่งขึ้นเองโดยไม่มีสัมผัสด้วยเสียงอันทัง โคลงนั้นจะมีเนื้อความยกย่องสรรเสริญ เปรียบเปรยความงามของเธอกับเจ้าหญิงในนิทานพื้นบ้านของภาคเหนือ” (เคอร์ติส, ลิลเลียน จอห์นสัน 2543, 118)

จากบันทึกการเดินทางข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงการขับกะโลงเพื่อใช้ในการแสดงออกถึงความรู้สึกลับแบบความรัก เพราะการไปแอ้วสาวของชายหนุ่มล้านนาในอดีตนั้น จะเกิดขึ้นในเวลากลางคืน พวกเขาจะเดินทางไปยังบ้านของหญิงที่ตนรัก เพื่อไปพูดคุยสนทนาผูกพันต่อกัน บ้างก็มีการบรรเลงเครื่องดนตรีประกอบขณะเดินทางหรือไปบรรเลงที่หน้าบ้านของหญิงสาว และสิ่งที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือการขับจ้อย และขับกะโลง อันเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้มีความสามารถ โดยเนื้อหาที่ใช้ในการขับขานมักจะเป็นการชื่นชมความงามของหญิงสาว การหยอกล้อกัน รวมไปถึงการรำพึงรำพันถึงหญิงสาวเมื่อชายหนุ่มคนนั้นกำลังจะเดินทางกลับ ซึ่งจะเป็นการแสดงออกให้หญิงสาวได้รับรู้ว่าชายผู้นี้เป็นผู้มีความสามารถในด้านภาษา และมีความเป็นผู้มีความสามารถในการขับขาน

4. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ เป็นเอกสารที่สำคัญในการบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญอาณาจักรล้านนา ซึ่งอธิบายถึงประวัติความเป็นมา รวมทั้งพัฒนาการความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรล้านนาโดยมีเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักร หนังสือตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่นี้ได้ทำการปริวรรตถ่ายทอดข้อความในเอกสารโบราณจากตัวอักษรธรรมล้านนาเป็นอักษรไทย ซึ่งในโบราณผูกที่ 8 ได้ปรากฏข้อความเกี่ยวกับการขับขานกะโลง ความว่า

“ตथा ในกาละนั้น โส นครํ เมืองรัตนตดิงสาพระนครเชียงใหม่
ประกอบไปด้วย ปรากฏการกำแพง หอหรีง หอเลื้อย ป้อม หัวหมู ปะตู
เวียงอาจ แลคือกว้างเล็กบัวระพำเพงเตมไฟด้วยน้ำ ดาสสะเตมไฟด้วย
ดอกพ้าน จังกอร ดอกบัวขาว บัวแดงต่าง ๆ มีวัดวาสาสนา กำนกุง
รุ่งเรืองสุดติมนกระเสม เตมไฟด้วยท้าวพระญาเสนาอามาจจข้าเจ้าไพร่ไท
ผู้คนชนบทบ้านน้อยบ้านใหญ่ทั้งหลายมากนักร ประกอบไปด้วยเข้าเหล่า
ขึ้นปลาอาหาร ปล้าว ตาล หมาก พลุ ล้มลุก ลูกหวาน เข้าหนาปลาถูก
สนุกฤษสานต์ กินทานเหล่านมโหสรพ พอยลาม ซ้อย ซอ สืบทกันโลง
ดีดสี ดีเป่า ขัปพ้อนต่าง ๆ เสียงภิกขาท ค้อง กลอง ชลุ่ม แน แตรเหิน
แคน ค้อย ตัง ะล้อลือซอ เพียะ พิณ ปณเฑาะว์ หอยสังข์ เป็นอันสนั่น
นั้นเนื่องอุชะหลุกชูค่าเข้า บ่หม่นหมองเล่าในสาสนา” (ศูนย์วัฒนธรรม
จังหวัดเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ 2538, 154)

จากข้อความที่ปรากฏในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการ
จัดมหรสพสมโภชเมือง ซึ่งประกอบไปด้วยการบรรเลงดนตรี ทั้งเครื่องดีด สี ดี
เป่า การพ้อน รวมไปถึงการขับขานวรรณกรรมซึ่งปรากฏคำว่า สืบทกันโลง อยู่
ด้วย จึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า การขับขานกะโลงเป็นแสดงเพื่อความบันเทิง
อีกอย่างหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ในสมัยนั้น

จากหลักฐานทั้งหมดที่ยกมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการขับ
ขานกะโลงที่มีบทบาทรับใช้สังคมมาตั้งแต่อดีต เพื่อสร้างความบันเทิงทั้งใน
ระดับชุมชนและระดับสังคมเมือง มีเนื้อหาทั้งการเชิดชูบูชาพุทธศาสนา รำพึง
รำพันถึงหญิงอันเป็นที่รัก ตลอดจนเล่าเรื่องราวที่เป็นวรรณกรรมท้องถิ่น โดย
ในความเป็นจริงแล้ว การขับขานกะโลงอาจจะมีหน้าที่การใช้งานมากกว่าที่
ปรากฏจากหลักฐานข้างต้น แต่เนื่องจากข้อมูลหลักฐานการบันทึกเรื่องราว

ในอดีตมักจะพบเฉพาะเรื่องราวที่เกี่ยวกับชนชั้นปกครอง เรื่องราวที่เกี่ยวกับศาสนา หรือวรรณกรรมที่เป็นที่นิยม และอีกส่วนหนึ่งพบในบันทึกการเดินทางของชาวต่างชาติที่เข้ามาทำงานหรือมาสำรวจทรัพยากรในเขตภาคเหนือ ซึ่งบันทึกการเดินทางของพวกเขาถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในระดับชาวบ้าน ทำให้ได้รับรู้วิถีชีวิตของคนในอดีตกับปัจจุบัน มีความแตกต่างกันอย่างไร ส่วนหน้าที่การใช้งานด้านอื่นนอกจากที่กล่าวมาแล้ว ก็อาจจะปรากฏอยู่ในสังคม เพียงแต่ไม่ได้รับการบันทึกไว้หรืออาจจะบันทึกไว้แต่เอกสารเกิดการชำรุดเสียหาย จึงทำให้คนรุ่นหลังไม่สามารถรับรู้หน้าที่นั้นๆ ได้

การฟื้นฟูองค์ความรู้ท้องถิ่นนำไปสู่การดำรงอยู่ของการขับเคลื่อนกะโหลกในปัจจุบัน

หากย้อนกลับไปในช่วง พ.ศ. 2520 เป็นต้นมาจะพบว่าเกิดการศึกษาและรื้อฟื้นองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับท้องถิ่นล้านนา มีการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัด เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ภาษาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น จนนำไปสู่การวิจัยในระดับอุดมศึกษา ด้วยกระแสท้องถิ่นนิยมที่เกิดขึ้นนี้ ทำให้เกิดการจัดการประชุมวิชาการด้านล้านนาศึกษาที่วิทยาลัยครูเชียงใหม่ ในหัวข้อ “เพลงพื้นบ้านล้านนาไทย” เมื่อวันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2524 โดยในการประชุมครั้งนั้นได้มีการนำเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวกับดนตรีและวรรณกรรมพื้นบ้านล้านนา เช่น วรรณคดีในบทขอและบทความเรื่องขอ โดยอาจารย์สิงพะ วรรณสัย ดนตรีพื้นเมือง โดยอาจารย์ยงยุทธ อธิศิลป์ เพลงพื้นบ้านล้านนาไทย โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์มณี พยอมยงค์ (ตำแหน่งทางวิชาการในขณะนั้น) เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2527 เกิดการจัดตั้ง “ชมรมฟื้นฟูวิถีล้านนาไทย” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อฟื้นฟูวรรณกรรมร้อยกรองของล้านนาทุกประเภท ตลอดจนเผยแพร่ผลงานของชมรมไปสู่สาธารณชน ทั้งการพิมพ์วารสาร การออกอากาศทางสถานีวิทยุ โดยการจัดตั้งชมรมขึ้นครั้งนี้มีบุคลากรที่สำคัญด้านล้านนาคดีเป็นที่ปรึกษา อาทิ อาจารย์ไกรศรี นิมมานเหมินท์ อาจารย์ทวี สว่างปัญญางกูร อาจารย์ทิว วิชัยขัทคะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์มณี พยอมยงค์ รองศาสตราจารย์ ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี (ตำแหน่งทางวิชาการขณะนั้น) อาจารย์บุญคิด วัชรศาสตร์ คุณประเทือง เภาวัฒนาสุข คุณพ่อสิงห์แก้วมโนเพชร และท่านอื่นๆ อีกหลายท่าน ซึ่งบุคคลที่กล่าวมาข้างต้นล้วนแต่มีความสำคัญต่อวงวิชาการด้านล้านนาคดี ผลงานของท่านทั้งหลายยังคงเป็นข้อมูลสำคัญที่คนรุ่นหลังได้นำมาใช้ศึกษา (ชมรมฟื้นฟูวิถีล้านนาไทย 2531, 5)

นอกจากนี้ในวงวิชาการยังได้มีการจัดงานสัมมนาเกี่ยวกับวรรณกรรม ขัณฑ์บ้านล้านนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการขัณฑ์บ้านกะโลงก็เป็นส่วนสำคัญของวรรณกรรมขัณฑ์บ้านล้านนาที่มีการกล่าวถึงอยู่เสมอ เช่น

ในปี พ.ศ.2539 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้จัดงานสัมมนา “ภาษาไทยเรานี้มีทำนอง” ระดับภาคเหนือขึ้น เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2539 เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสัมมนาซึ่งมีกลุ่มเป้าหมายคือ บุคลากรทางการศึกษาได้นำความรู้ไปเผยแพร่ สำหรับหัวข้อในการสัมมนาประกอบไปด้วย ทำนองเทศน์ ทำนองเพลงพื้นบ้าน ตลอดจนทำนองคำประพันธ์ภาคเหนือ โดยมีอาจารย์ วิลักษณ์ ศรีป่าซาง และ อาจารย์ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร เป็นผู้บรรยายหัวข้อการ ขัณฑ์บ้านกะโลง (สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ 2539, 4)

ในปี พ.ศ. 2544 ได้มีการจัดงานสัมมนา “ท่วงทำนองร้อยกรองไทในอุษาคเนย์” ณ โรงแรมรอยัลริเวอร์ กรุงเทพฯ เพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเรื่องภาษาและวรรณกรรม และเพื่อให้เกิดผลต่อการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์สืบทอดวรรณกรรมของชาติ โดยมีวิทยากรจำนวนมากเป็นผู้บรรยายและสาธิตทั้งวิทยากรผู้ทรงความรู้ในด้านวรรณกรรมร้อยกรอง 4 ภาคของประเทศไทย ตลอดจนวิทยากรที่มาจากประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นผู้ทรงความรู้ในด้านวรรณกรรมร้อยกรองของชนเผ่าไทในอุษาคเนย์ สำหรับการขับขานวรรณกรรมภาคเหนือ มีวิทยากรที่เข้าร่วมบรรยายและสาธิตประกอบไปด้วย ศาสตราจารย์เกียรติคุณมณี พยอมยงค์ รองศาสตราจารย์ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล พ่อครูคำผาย นุปีง แม่ครูบัวซอน ถนอมบุญ อาจารย์สนั่น ธรรมธิ ในการสัมมนาครั้งนี้ อาจารย์สนั่น ธรรมธิ ได้เป็นผู้สาธิตการขับกะโล่งด้วย

จากข้อมูลข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการอนุรักษ์และเผยแพร่องค์ความรู้ด้านการขับขานกะโล่งซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวรรณกรรมขับขานล้านนา ยังคงมีการทำมาอย่างต่อเนื่อง โดยงานต่างๆ ที่ได้จัดขึ้นได้มีการบันทึกข้อมูลเป็นลายลักษณ์อักษร และมีการเผยแพร่ตามห้องสมุดสถาบันการศึกษาต่างๆ เพื่อให้ผู้ที่สนใจสามารถเข้าไปศึกษาค้นคว้าหาความรู้ได้

บทบาทของการขับขานกะโล่งที่มีต่อสังคมปัจจุบัน

เสียงการขับขานและเสียงดนตรี นับเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับสังคมมาอย่างยาวนาน ไม่ว่าจะเป็นชนชาติใดก็ตาม ในสังคมล้านนาก็เช่นกัน เป็นสังคมที่มีการแสดงออกเพื่อสื่อถึงความรู้สึกนึกคิดผ่านทางเสียงการขับขานและเสียงดนตรีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยปรากฏอยู่ในงานที่เกี่ยวกับศาสนา ประเพณี

พิธีกรรม การเฉลิมฉลอง รวมทั้งเพื่อสร้างความบันเทิง ซึ่งจากการศึกษาหน้าที่การใช้งานของกะโลงในอดีต เราพบเพียงข้อมูลการใช้งานเพื่อความบันเทิง ซึ่งในความเป็นจริงแล้วอาจจะมีหน้าที่การใช้งานที่มากกว่านั้น แต่เรายังไม่พบข้อมูลในส่วนนั้น

วรรณกรรมชัชชานล้านนาที่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปในปัจจุบันได้แก่ การขับขอ การจ้อย มักพบได้โดยทั่วไปในงานบุญ งานเฉลิมฉลองต่างๆ โดยชาวบ้านมักจะนิยมนำจ้างให้ไปแสดงเพื่อสร้างความบันเทิงให้กับผู้ร่วมงาน จนกลายเป็นธุรกิจบันเทิงในท้องถิ่นได้เลยทีเดียว แต่การชัชชานกะโลงมิใช่การชัชชานที่เน้นเพื่อความบันเทิงเพียงด้านเดียว ความบันเทิงที่เกิดจากการชัชชานกะโลงนั้นเป็นเพียงแค่ส่วนหนึ่งเท่านั้น หากแต่ยังแฝงหน้าที่เพื่อความศักดิ์สิทธิ์ หรือการเชิดชูบูชาในศาสนา ตลอดจนตัวบุคคล ดังนั้นบุคคลที่ทำหน้าที่อนุรักษและสืบทอดการชัชชานกะโลงจึงมีเพียงจำนวนหนึ่งซึ่งประกอบไปด้วยบรรพชิตและฆราวาส การชัชชานกะโลงจึงเป็นการชัชชานที่มีหน้าที่การใช้งานทั้งชาววัดและชาวบ้าน และหากจะแบ่งหน้าที่การใช้งานของการชัชชานกะโลงที่พบในปัจจุบันสามารถแบ่งออกได้ดังนี้

1. ใช้ประกอบการเทศน์
2. ใช้ประกอบการเรียกขวัญ
3. เพื่อการยกย่องสรรเสริญบุคคล
4. ใช้แสดงเพื่อความบันเทิง
5. ใช้ชัชชานในงานบุญทั่วไป
6. ใช้ในงานศพพระสงฆ์

1. ใช้ประกอบการเทศน์

การเทศน์นับว่าเป็นการขับขานหลักของชาวดัต ซึ่งหมายถึงพระสงฆ์และสามเณร โดยมีรูปแบบที่ชัดเจน เป็นการขับขานที่มีความศักดิ์สิทธิ์ใช้ในการประกอบพิธีกรรมโดยตรง มิได้นำมาขับร้องกันเล่นๆ การเทศน์ของล้านนามีรูปแบบที่ยึดถือปฏิบัติกันมา ดังเช่น การเทศน์มหาชาติ หรือที่เรียกว่า “ตั้งธัมมหลวง” จะเริ่มต้นด้วยการอ้อ หรืออ้อละน่า คือการอาหาระดับเสียงที่จะเทศน์ จากนั้นจึงเป็นการใส่กาพย์เค้าหรือกาพย์ต้น แล้วจึงตั้งนะโมเพื่อเริ่มเข้าสู่เนื้อหาธรรม (มณี พยอมยงค์ 2544, 18) รูปแบบการเทศน์ดังกล่าวได้มีการยึดถือปฏิบัติใช้กันมาในภาคเหนือ แต่ก็พบว่ามีผู้นำเอาการขับกะโลงเข้ามาประกอบการเทศน์ด้วย โดยพระนักเทศน์จะเริ่มต้นด้วยการขับกะโลงเป็นอันดับแรก อีกนัยหนึ่งถือเป็นการเริ่มต้นใช้เสียงให้เส้นเสียงได้เริ่มทำงาน เหมือนกับการวอร์มเสียงในการขับร้องเพลงประสานเสียงหรือการขับร้องเพลงทั่วไป เนื่องจากการเทศน์นั้นใช้เวลานานและใช้พลังเสียงมาก อีกประการหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการนมัสการพระรัตนตรัย รวมถึงการอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มาอภิบาลอำนวยการช่วยผ่านการขับกะโลง ลักษณะการขับกะโลงประกอบการเทศน์จะไม่มีการใช้เครื่องดนตรีประกอบ สำหรับพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงนิยมขับกะโลงประกอบการเทศน์ ได้แก่ พระเทพรัตนนายก (จำรัส ทตตสิริ) เจ้าคณะจังหวัดลำพูน พระครูวิบูลย์กิตติรักษ์ (สายัณห์ ยสปาโล) วัดช่างแต้ม อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่ พระใบฎีกาชาญณรงค์ จันทโร วัดทุ่งหมื่นน้อย อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ พระไกรสร กิตติเวที วัดท่าไคร้ อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่ พระภาณุวัฒน์ ญาณสิทธิวาที วัดโลกโมฬี อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

ตัวอย่างบทกะโลงที่นิยมใช้ขับก่อนการเทศน์ มีเนื้อหาดังนี้

อัญเชิญสุเทพเจ้า	เจดีย์
พระเสด็จมณีนี	โลกไหว
พระสิงห์เรือรังสี	ควรค่า เมืองเฮย
จูงมาอภิบาลไกล	อยู่ด้วยสวัสดิ

2. ใช้ประกอบการเรียกขวัญ

การเรียกขวัญ ในภาคเหนือเรียก “ฮ้องขวัญ” เป็นพิธีที่เกิดจากความเชื่อมาแต่โบราณ เชื่อว่าคนเราทุกคนย่อมมีขวัญอยู่ประจำตัว 32 ขวัญ อันได้แก่ อากาการ 32 ที่อยู่ในร่างกาย การเรียกขวัญเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตและสังคม ตั้งแต่เกิดจนตาย เช่น พิธีบวช แต่งงาน สืบชะตา การเจ็บป่วย บทเรียกขวัญจะมีลีลาการขับขานที่โน้มน้าวจิตใจผู้ฟัง (ทรงศักดิ์ ปรารงค์วัฒนากุล 2544, 176) ผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธีมีทั้งพระสงฆ์ รวมไปถึงผู้ที่เคยบวชเป็นสามเณรหรือพระภิกษุแล้วลาสิกขาเป็นเพศฆราวาส ซึ่งเรียกว่า “น้อย” และ “หนาน” การเรียกขวัญในเขตภาคเหนือ พบว่ามีการขับกะโลงประกอบการเรียกขวัญด้วย โดยจะอยู่ในลำดับตอนต้นของการเรียกขวัญ กล่าวคือผู้ประกอบพิธีจะขับกะโลงเป็นลำดับแรก หลังจากนั้นจะเริ่มเข้าสู่บทเรียกขวัญ เนื้อหาของบทกะโลงจะสื่อความหมายถึง ชัยชนะ ความเป็นสิริมงคล ความสุข เจริญด้วยวรรณะ สุขะ พละ

ครูบาอาจารย์ผู้เป็นแบบอย่างในการขับกะโลงประกอบการเรียกขวัญ ได้แก่ ศาสตราจารย์เกียรติคุณมณี พยอมยงค์ ศิลปินแห่งชาติ อดีตอาจารย์คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นับว่าเป็นบุคคลสำคัญในการประกอบ

พิธีเรียกขวัญของล้านนา และยังได้เผยแพร่องค์ความรู้ในการประกอบพิธีเรียกขวัญ จนคนรุ่นหลังได้ยึดถือเป็นแบบอย่างในการประกอบพิธี งานที่สำคัญที่ศาสตราจารย์เกียรติคุณ มณี พยอมยงค์ได้เป็นผู้ประกอบพิธี คือพิธีทูลพระขวัญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งในการประกอบพิธีนี้ ได้มีการขับกะโลงประกอบด้วย

ภาพที่ 1 และ ภาพที่ 2 ศาสตราจารย์เกียรติคุณ มณี พยอมยงค์ ประกอบพิธีทูลพระขวัญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

(ที่มา : <https://www.youtube.com/watch?v=JLFA0mDNNjA>)

ส่วนพระสงฆ์ที่เป็นผู้ประกอบพิธีเรียกขวัญและใช้การขับกะโลงประกอบพิธี ได้แก่ พระครูวิบูลย์กิตติรักษ์ (สายัณห์ ยสปาโล) วัดช่างแต้ม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นพระสงฆ์ผู้ที่มีเสียงดีจนพระสงฆ์และสามเณรทั่วไปได้ยึดถือเป็นแบบอย่างในการขับกะโลง สำหรับบทกะโลงที่นิยมนำมาขับประกอบการเรียกขวัญของภาคเหนือ คือ

ไชโยไชโยไชโขช้าง	มงคล
ศุภฤกษ์มหาผล	ยิ่งแล้ว
ลาภะจุงมาดล	ชูเมื่อ ยามแล
สุขเกษมผ่องแผ้ว	เลิศด้วยลาภ

อายุยืนยิ่งร้อย	วัสสา
วรรณะพ่องโสภา	เลิศล้ำน
สุขะยังอัตตา	ทุกเมื่อ ยามเฮย
พละกำลังถ้วน	ปราบได้ภัยมาร

ภาพที่ 3 พระครูวิบูลย์กิตติรักษ์ประกอบพิธีเรียกขวัญพระเทพมิ่งคลาจารย์ วัดท่าตอน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องในพิธีฉลองสมณศักดิ์พระราชคณะชั้นเทพที่พระเทพมิ่งคลาจารย์ (ที่มา : วัดท่าตอน พระอารามหลวง)

3. เพื่อการยกย่องสรรเสริญบุคคล

อีกบทบาทหนึ่งของการขับกะโลง คือการขับเพื่อยกย่องสรรเสริญบุคคล โดยบุคคลที่กล่าวถึงนั้นอาจจะเป็นผู้ที่มีคนให้ความเคารพศรัทธา เป็นบุคคลที่เคยได้สร้างคุณประโยชน์ต่อสังคมจึงต้องมีการระลึกถึง ซึ่งอาจเป็นบุคคลระดับชนชั้นสูง พระสงฆ์ ครูบาอาจารย์ ฯลฯ เนื่องจากบทกะโลงเป็นคำประพันธ์ที่มีการใช้ถ้อยคำอย่างไพเราะ ผู้ประพันธ์จะเลือกสรรคำที่ตรงตามนามาร้อยเรียงกัน ดังนั้น การนำเอาบทกะโลงมาขับเพื่อการยกย่องสรรเสริญบุคคลต่างๆ จึงเป็นที่นิยมอยู่เรื่อยมา

ในปี พ.ศ. 2555 ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลักษณ์ ศรีป่าซาง และพระมหาอาทิตย์ อาทิจโจ ได้ประพันธ์บทกะโลงชื่อว่า “กะโลงโสภณธรรมสารสดุดี” เพื่อเป็นการ สรรเสริญแด่พระโสภณธรรมสาร (ฤทธิรงค์ ญาณวโร) โดยมีนายชิตนุสันต์ ตาจุมปา เป็นผู้ขับกะโลง นายปกรณ์ ศิริประเสริฐ และนายณัฐวุฒิ บุตรดี เป็นผู้บรรเลงสะล้อประกอบ โดยมีตัวอย่างบทกะโลง ดังนี้

ฟังเนอค้ำม่อนน้อย	จักแกลงแต่งถ้อย
ปราษฎ์ถ้ำดาฟัง	เจ้าเฮย
อายุกาลอย่างย้าย	เดือนปี
วรรณะรุ่งเรืองศรี	ขบเข้า
ครบถ้วนวิสชาติ	งามเด่น เมืองเนอ
ปิ่นกษัตริย์เจ้า	สู่พร้อมพรขวัญ
พระสงฆ์องค์เปี่ยมล้น	บารมี
โสภณงามวาที	เพริศแพรว
ธรรมเทศนาดี	อันกล่าว ฟังเนอ
สารอรรถะแก่นแก้ว	ประโยชน์ชี้ปัญญา

ผู้เขียนเป็นอีกผู้หนึ่งที่ได้มีโอกาสขับกะโลงในงานวันพระราชยายาเจ้าดารารัศมี ณ พระตำหนักดาราภิรมย์ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเป็นการระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระราชยายาเจ้าดารารัศมี โดยบทกะโลงที่ใช้ขับนั้น ผู้เขียนได้ประพันธ์ขึ้นด้วยตนเอง มีเนื้อหากล่าวถึงการที่พระองค์ที่ได้ทรงทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมล้านนา ทรงส่งเสริมด้านการศึกษา ทรงทำนุบำรุงพุทธศาสนา เป็นมิ่งขวัญของชาวล้านนา (ณัฐพงษ์ 2555, 113) ดังตัวอย่างบทกะโลงดังนี้

อาณาเรืองรุ่งแคว้น	เมืองพิงค์
งามสายแม่ระมิงค์	แหล่งหล้า
แสงส่องชวนกระนิง	ใสสว่าง เมืองเนอ
คือดาราเด่นฟ้า	ส่องแจ้งงามเมือง
วับวาวแสงส่องจ้า	งามศรี
เป็นเอกยิ่งมณี	เพชรแก้ว
งามค่างามราณี	โขงเขต งามเนอ
เป็นขวัญเมืองมิ่งแล้ว	เปี่ยมล้นปิติใจ

ภาพที่ 4 การขับกะโลงในงานวันพระราชชายาเจ้าดารารัศมี พ.ศ.2557
(ที่มา : วิชระ ช่างเหล็ก)

4. ใช้แสดงเพื่อความบันเทิง

ดังที่กล่าวมาข้างต้นว่าการขับกะโลงเป็นการแสดงเพื่อความบันเทิงอีกประเภทหนึ่ง แต่มิได้เป็นการแสดงเพื่อความบันเทิงอย่างเต็มตัวเมื่อเทียบเท่ากับการแสดงประเภทขับซอ จ้อย อย่างไรก็ตามพบว่ามีผู้นำเอาการขับกะโลงเข้ามา ร่วมกับการแสดงต่างๆ ที่เป็นการแสดงทางด้านศิลปวัฒนธรรม โดยที่ผ่าน

มาพบว่าใช้ประกอบการแสดงละครเวที ละครกลางแจ้ง การแสดงแสงสีเสียง ฯลฯ โดยการขับกะโลงมีบทบาทหน้าที่เพื่อนำเข้าสู่การแสดง ขับเพื่อเล่าเรื่อง รวมไปถึงการคั่นระหว่างเรื่อง เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2534 ศิษย์เก่าภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ร่วมกันจัดละครเวทีเรื่อง “ดวงดอกแก้วจะบานหวานหอม” ซึ่งเป็นการดัดแปลงมาจากนวนิยายเรื่อง เจ้าจันทร์ผมหอม นิราศพระธาตุอินทร์แขวน ผลงานการประพันธ์ของ มาลา คำจันทร์ โดยจัดแสดงที่โรงละครคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในละครเรื่องนี้ได้มีการขับขานกะโลงประกอบการแสดงโดยมีอาจารย์สนั่น ธรรมธิ เป็นผู้ขับขาน ซึ่งเป็นการขับขานแบบไม่ใช้เสียงดนตรีประกอบ และหลังจากนั้นมา อาจารย์สนั่น ได้ทดลองนำเอาสละล้อมาบรรเลงประกอบการขับกะโลง โดยให้นายภานุทัต อภิขนาธง เป็นผู้บรรเลง จึงพบว่าการใช้สละล้อบรรเลงประกอบมีความกลมกลืนมากกว่าการใช้เครื่องดนตรีชนิดอื่น จากเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้มีการใช้สละล้อประกอบการขับกะโลงเรื่อยมา

ในปี พ.ศ. 2546 มีการจัดการแสดงแสงสีเสียง “เมืองแก้ว ขวัญเกล้า เวียงกุมกาม” ณ วัดอ้อค่าง โบราณสถานเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ในงานครั้งนี้สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เพื่อทอดพระเนตรการแสดงในครั้งนี้ด้วย โดยเรื่องราวของการแสดงได้กล่าวถึงชุมชนเวียงกุมกามที่พญามังรายได้ทรงสร้างขึ้นรวมไปถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ การแสดงครั้งนี้มีนักแสดงที่มีชื่อเสียงระดับประเทศร่วมแสดงด้วย รวมทั้งมีการบรรเลงดนตรีล้านนา วงดนตรีมอญ วงดนตรีตะวันตก การขับร้องประสาน

เสียง และการขับกะโลงประกอบการแสดง โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลักษณ์ ศรีป่าซาง เป็นผู้ขับกะโลง

ภาพที่ 5 การขับกะโลงประกอบการแสดงแสงสีเสียง “เมืองแก้ว ขวัญเกล้า เวียงกุมกาม”
(ที่มา : <https://www.youtube.com/watch?v=LLWCjQyTEAA>)

ในปี พ.ศ. 2556 ได้มีการจัดการแสดงแสงสีเสียงที่เวียงกุมกามอีกครั้ง ในชื่อชุดการแสดง “เวียงกุมกาม มังรายและสายน้ำ” เพื่อเป็นการต้อนรับผู้นำจากประเทศต่างๆ จำนวน 49 ประเทศ ในการประชุมระดับผู้นำด้านน้ำแห่งภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก ครั้งที่ 2 ณ วัดอโศก โบราณสถานเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ โดยเรื่องราวของการแสดงได้กล่าวถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชุมชนเวียงกุมกาม มีการขับกะโลงประกอบการแสดงโดยผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลักษณ์ ศรีป่าซาง ในตอนเปิดเรื่องและปิดเรื่อง

ในปี พ.ศ. 2557 ได้มีการแสดงแสงสีเสียงคีตดุริยางค์การลำานนา “ครูบาศรีวิชัย” เนื่องในงานสงกรานต์พระธาตุหริภุญชัย ประจำปี พ.ศ. 2557 ณ วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร เป็นการเล่าเรื่องราวชีวิตประวัติของครูบาศรีวิชัยผ่านวรรณกรรมขับขานลำานนา ทั้งการขับกะโลง จ้อย รวมไปถึงการแสดงทางนาฏศิลป์ เป็นการแสดงที่รวบรวมดนตรีลำานนาและสากลไว้ด้วยกัน โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลักษณ์ ศรีป่าซาง เป็นผู้ขับกะโลงคั่นเรื่องในแต่ละตอน

ภาพที่ 6 การขับกะโหลงประกอบการแสดงแสงสีเสียงคีตดุริยางค์การลำนำ “ครูบาศรีวิชัย”
(ที่มา : <https://www.youtube.com/watch?v=JfUYQvnkWzM>)

5. ใช้ขับขานในงานบุญทั่วไป

ในงานบุญต่างๆ เป็นโอกาสที่สำคัญที่ผู้ทำบุญจะได้แสดงออกถึงความปิติยินดีในการที่ได้มีโอกาสทำบุญ ซึ่งงานเหล่านี้มักจะมีการเฉลิมฉลองด้วยมหรสพสมโภช ไม่ว่าจะเป็นซอพื้นเมือง ลิเก ดนตรี ฟ้อนรำ นอกจากนั้นยังมีการนำเอาการขับกะโหลงมาขับเป็นองค์ประกอบของงานอีกด้วย ซึ่งหน้าที่ของการขับขานกะโหลงในงานบุญทั่วไปนั้น มีทั้งที่เป็นการแสดงและเป็นองค์ประกอบของพิธี

พ.ศ. 2559 เป็นวาระสำคัญที่จังหวัดเชียงใหม่มีอายุครบ 720 ปี จังหวัดเชียงใหม่และหน่วยงานต่างๆ ได้มีการจัดงาน “พระธาตุเจ้าเข้าเวียง” โดยอัญเชิญพระบรมธาตุเจ้าศรีจอมทองเสด็จเข้ามายังเมืองเชียงใหม่ ตามจารีตที่เคยกระทำมาแต่โบราณ เพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสสรงน้ำและสักการะองค์พระบรมสารีริกธาตุ โดยมีลำดับขั้นตอนคือ อัญเชิญพระบรมธาตุเจ้าศรีจอมทองขึ้นประดิษฐานบนรถบุษบกจากวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหารแล้วเคลื่อนขบวนผ่านทางอำเภอหางดง และได้มีการอัญเชิญองค์พระ

บรมสารีริกธาตุพักประดิษฐานที่วัดต้นเกว๋น ตำบลหนองควาย อำเภอหางดง เป็นเวลา 1 คืน โดยในคืนแรกนี้ได้มีการแสดงมหรสพสมโภชทั้งคืน และรุ่งเช้าจึงได้อัญเชิญเข้าสู่ตัวเมืองเชียงใหม่เพื่อประดิษฐานไว้ที่ลานพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์เป็นคืนที่สอง สำหรับในคืนแรกนั้นได้มีการแสดงมหรสพสมโภชทั้ง การฟ้อนรำ การตีกลอง การประโคมดนตรี และยังมีการขับกะโลงเพื่อสมโภชองค์พระบรมสารีริกธาตุอีกด้วย โดยผู้เขียนเป็นผู้ขับกะโลงถวายในคืนแรก บทกะโลงที่ได้ขับถวายองค์พระบรมสารีริกธาตุนั้นมีเนื้อหาเกี่ยวกับความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อองค์พระบรมธาตุเจ้าศรีจอมทองดงตัวอย่าง บทกะโลง ดังนี้

เมืองพิงค์เชียงใหม่แก้ว	พารา
สถิตเสถียรศาสนา	มิ่งม้าน
โขงเขตองค์กรฐา	จอมมิ่ง ใจเฮย
คือจอมทองเขตแคว้น	เขตแก้วแนวธรรม

นบองค์บรมธาตุเจ้า	จอมศรี
องค์ทักษิณโมลี	เลิศล้วน
รายเรื่องเลิศมณี	ยศยิ่ง องค์เฮย
เป็นบุญอันมากถ้วน	หม่เกล้าเนาขวัญ

วาระกาลเลิศแล้ว	ควรเพ็ญ
เจ็ดร้อยชาวปีเต็ง	ล่องแล้ว
หกสิบบอบเวียนถึง	เชียงใหม่ เมืองเนอ
เป็นบุญงามผ่องแผ้ว	เกิดไกลใจเมือง

ภาพที่ 7 การขับกะโหลงสมโภชพระบรมธาตุศรีจอมทอง
ณ วัดต้นเกว๋น ในงาน “พระธาตุเจ้าเข้าเวียง”
(ที่มา : วัชรภรณ์ ช่างเหล็ก)

พ.ศ. 2560 วัดยางอ้อยเหนือ อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ได้มีพิธีอัญเชิญพระพุทธรูป นามว่า “พระพุทธรูปปางกรมุณี” ขึ้นประดิษฐานยังพระวิหารหลังใหม่ จึงได้มีการขับขานกะโหลงประกอบในพิธีด้วย เนื้อหาของบทกะโหลงกล่าวถึงการบูชาพระรัตนตรัยและองค์พระพุทธรูปปางกรมุณี ซึ่งเป็นที่เคารพบูชาของคนในชุมชน ดังตัวอย่างกะโหลง ดังนี้

นบองค์พุทธเจ้า	โคดม
ตนเอกองค์บรม	ศาสน์เจ้า
เป็นเอกองค์ปฐม	ผายแผ่ บุญเฮย
สองพันห้าร้อยปลายขวบเข้า	ล่องแล้วศาสนา
อัญเชิญสารูปเจ้า	งามศรี
พระพุทธรูปปางกรมุณี	มิ่งเกล้า
เป็นมิ่งมงคลดี	ควรค่า เมืองเฮย
เป็นจอมเป็นใจเจ้า	เหล่าข้าทั้งหลาย

6. ใช้ในงานประชุมเพลิงศพพระสงฆ์

งานประชุมเพลิงศพพระสงฆ์ของทางภาคเหนือ จะจัดขึ้นในช่วงฤดูแล้ง เนื่องจากเป็นช่วงที่ข้าวบ้านว่างเว้นจากภารกิจทางการเกษตรแล้ว การจัดงานประชุมเพลิงศพพระสงฆ์ของทางภาคเหนือมีรายละเอียดขั้นตอนหลายอย่าง โดยต้องอาศัยความร่วมมือจากศรัทธาประชาชนจำนวนมากร่วมกันจัดงาน การจัดงานนิยมจัดเป็นเวลา 5 - 7 วัน ซึ่งมีรายละเอียดขั้นตอนหลายอย่างทั้งในเรื่องของพิธีกรรม พิธีการ ตลอดจนมหรสพ นอกจากนี้ยังพบว่ามี การนำ การขับกะโลงเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพิธีอีกด้วย โดยบทบาทหน้าที่จะเน้นไปในทางด้านพิธีกรรมเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือในวันที่มีการอาราธนาสรีระร่างของพระสงฆ์จากที่เก็บศพขึ้นสู่ปราสาทศพ ก็จะมีการขับกะโลงอาราธนา รวมถึงในวันประชุมเพลิง นอกจากจะมีการขอขมาสรีระร่างและดวงวิญญาณของพระสงฆ์ด้วยภาษาบาลีแล้ว ยังมีการขอขมาด้วยการขับกะโลงอีกด้วย โดยผู้ขับกะโลงอาจเป็นพระสงฆ์ หรือฆราวาสผู้มีความเชี่ยวชาญในการขับขาน ดังพบในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ซึ่งนิยมขับกะโลงขอขมาก่อน การประชุมเพลิงจริง

วันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2552 ได้มีการจัดงานพระราชทานเพลิงศพพระพุทฺธพจนวราภรณ์ (จันทร กุสโล) ณ วัดเจติยหลวงวรวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ในงานนี้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินพระราชทานเพลิงศพในเวลา 17.00 น. และในเวลา 19.00 น. ได้มีการประกอบพิธีถวายเพลิง (เผาจริง) ตามโบราณล้านนาประเพณี โดยช่วงก่อนการถวายเพลิง ได้มีการขับกะโลง “จันทรจักจรัสสกลาลือสรวง” โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลักษณ์ ศรีป่าซาง เป็นผู้ประพันธ์และขับขาน ในการขับกะโลง

ครั้งนี้มีการนำเอาสล้อ ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านล้านนาเข้ามาประกอบเป็นทำนองอีกด้วย โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์ลิกร มาแก้ว และอาจารย์วิศาลทัศน์ รัตนมงคลเกษม เป็นผู้บรรเลงสล้อ สำหรับตัวอย่างกะโลงที่ใช้ในการขับถวายมีดังนี้

งามบุญผับแผ่นล้าน	นางาม
น้อมระนีกอยู่ชยาม	นึ่งน้อม
อยู่ม่วนอิม่วนตาม	ธรรมอยู่ ใจเนอ
เย็นอกเย็นใจต่อม	สู่เหยาเมืองเย็น
สมเป็นเชียงใหม่สร้าง	บุญสม
ม่อนพระธรรมเป็นประถม	ถิ่นม่อน
ช่างสุขห่มสุขชม	ขึ้นช่าง เมืองเนอ
ธรรมแผ่คำห่มย้อน	ท่านเจ้าศีลธรรม
คำถวิลถวายดอกสร้อย	กุศลหอม
เกิดละหวามะลิหอม	ดอกแก้ว
ยอขันถวายจอม	จันทร์แจ่ม งามเนอ
ระนีกเลิงครุบาแล้ว	ใส่เกล้าเนาขวัญ

วันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2555 ได้มีการจัดงานพระราชทานเพลิงศพพระครูอดุลบุญญาภิรมย์ (ผัด บุญญาโม) ณ วัดหัวฝาย อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย ในงานนี้ได้มีการขับกะโลงขอมาสร้รางวัลของพระครูอดุลบุญญาภิรมย์ ก่อนประกอบพิธีประชุมเพลิงจริง โดยผู้เขียนเป็นผู้ทำหน้าที่ขับกะโลง และมีนายจิรวิทย์ จักนิสสัย เป็นผู้บรรเลงสล้อประกอบการขับกะโลง

ภาพที่ 8 การขับกะโหล่งในงานพระราชทานเพลิงศพ
พระครูอดุลบุญญาภิรมย์ (ผัด บุญญาโม)
(ที่มา : ณัฐพงษ์ ปัญจบุรี)

วันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2557 ได้มีการจัดงานพระราชทานเพลิงศพพระครูถาวรศีลคุณ (อินตา ธนภนฺโท) ณ วัดวังทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ในช่วงก่อนการประชุมเพลิงจริงได้มีการประกอบพิธีขอมาสรีระร่างและดวงวิญญาณของพระครูถาวรศีลคุณ นับเป็นงานที่รวมการขับขานหลายประเภทไว้ด้วยกัน ประกอบไปด้วยการขับกะโหล่ง โดยพระครูรัตนวรรณสาทร การใส่กาพย์ธรรมขอมา โดยพระราชปัญญาโมลี เจ้าคณะจังหวัดลำพูน (สมณศักดิ์ในขณะนั้น) การใส่กาพย์ธรรมขอมาโดยครูวิศาลทัศน์ รัตนมงคลเกษม ผู้เป็นสกลานายช่างสร้างปราสาทศพถวายแด่พระครูถาวรศีลคุณ และการใส่กาพย์ขอมาโดยพระมหาประเสริฐ สิริบุญโญ วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร

วันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2559 พิธีพระราชทานเพลิงศพ พระครูสุภัทรรัตนโชติ (ครูบาอินแก้ว อติภทฺโท) อายุ 86 ปี 64 พรรษา อดีตเจ้าอาวาสวัดศรีโขง ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการประกอบพิธี ณ สุสานสันกู่เหล็ก ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในงานได้มีการขับกะโหล่งขอมา

ก่อนการประกอบพิธีประชุมเพลิงจริงโดยพระครูวิบูลย์กิตติรักษ์ วัดช่างแต้ม
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

วันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558 พิธีพระราชทานเพลิงศพพระครูเหมบุญญากร
(คำไฟ บุญญผล) อายุ 69 ปี พรรษา 49 อดีตเจ้าอาวาสวัดนาคตหลวง ณ เมรุ
ชั่วคราววัดนาคตหลวง ตำบลป่าตัน อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง โดยในงานได้
มีการขับกะโลงขอขมาก่อนการประกอบพิธีประชุมเพลิงจริงโดย อาจารย์ถนอม
ศักดิ์ นวลหล้า บ้านร้องขุน อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

สรุป

การรับรู้ถึงหน้าที่การใช้งานของการขับขานกะโลงในอดีต เราได้พบเห็นเพียง
การบันทึกในงานวรรณกรรมท้องถิ่น ตำนานพื้นเมือง และบันทึกการเดินทาง
ของชาวต่างชาติ ซึ่งก็ปรากฏหน้าที่การใช้งานทั้งในระดับเมืองและระดับชุมชน
ผู้ศึกษาและผู้สนใจในปัจจุบันจึงได้ยึดถือข้อมูลเหล่านี้เป็นหลักฐานยืนยัน เพื่อ
ให้ทราบถึงหน้าที่การใช้งานและนำมาใช้งานจริงในปัจจุบัน การคงอยู่ของการ
ขับขานกะโลงยังคงมีการสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง แต่ไม่ได้เป็นที่รู้จักกันดี
หากเทียบกับการขับขานประเภทอื่นๆ ในปัจจุบันยังคงพบเห็นได้อยู่ทั่วไป
ทั้งในงานเทศน์ งานเรียกขวัญ การขับขานเพื่อยกย่องสรรเสริญบุคคล
การแสดงเพื่อความบันเทิง การขับขานในงานบุญทั่วไป และในงานศพพระสงฆ์
การรับรู้ของการขับขานกะโลงในปัจจุบันมีอิทธิพลทางด้านสื่อเข้ามาเกี่ยวข้อง
คนรุ่นใหม่ได้รับข้อมูลจากสื่ออินเทอร์เน็ตซึ่งสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ตลอดเวลา
ทั้งภาพเสียง การขับขานกะโลงในงานต่างๆ ถูกนำเข้าไปบรรจุไว้เป็นข้อมูล
ออนไลน์ ทำให้ผู้ที่พบเห็นนำไปเป็นตัวอย่างในการใช้งานอื่นๆ ต่อไป และ

เชื่อว่าคนส่วนมากก็ปฏิบัติเช่นนี้ด้วย ตลอดจนผู้ที่สนใจที่อยากจะเรียนรู้ก็เกิดการเรียนรู้และฝึกฝนผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตไปด้วย นอกจากนี้ กระแสความหวนวนึกอดีต รวมถึงการสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่นก็ยังเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้การขับเคลื่อนกะโหลงยังคงดำรงอยู่ โดยใช้การขับเคลื่อนกะโหลงเป็นสัญลักษณ์แสดงความเป็นล้านนา พบว่ามีการจัดงานต่างๆ ที่ต้องการแสดงความหวนวนึกถึงความเป็นล้านนาในอดีต ไม่ว่าจะเป็นงานนั้นจะจัดขึ้นในท้องถิ่นภาคเหนือ หรือต่างภาคก็ตาม ก็จะใช้การขับเคลื่อนกะโหลงเป็นสัญลักษณ์ในการแสดงออก บทความนี้เป็นการรวบรวมข้อมูลหน้าที่การใช้งานของการขับเคลื่อนกะโหลงที่พบเห็นในปัจจุบัน เพื่อแสดงให้เห็นว่าการดำรงอยู่ของการขับเคลื่อนกะโหลงในปัจจุบันมีรูปแบบเป็นอย่างไร อีกทั้งเพื่อเป็นหลักฐานสำหรับคนรุ่นหลังที่สนใจศึกษาจะได้นำข้อมูลเหล่านี้เป็นที่ยืนยันตลอดจนการอนุรักษ์ พัฒนา และต่อยอดในอนาคตอีกด้วย

บรรณานุกรม

- เคอร์ติส, ลิลเลียน จอห์นสัน. 2543. *ชาวลาวทางตอนเหนือของประเทศสยาม ตอนที่1*. (ชรัตน์ สิงหเดชากุล, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- จิตร ภูมิศักดิ์. 2524. *โองการแข่งน้ำและข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา*. พระนคร: ดวงกมล.
- ชมรมฟื้นฟูกีฬาล้านนาไทย. 2531. *กีฬาล้านนา*. เชียงใหม่: ภาควิชาสื่อสารมวลชน คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ณัฐพงษ์ ปัญญาบุรี. 2555. *กวีซับซ้อน ณ ลานเชิงดอย*. เชียงใหม่: แม็กพรีนติ้ง.
- _____. 2557. *การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมคำวขอเรื่องเศรษฐีหัวเวียง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. 2544. “เพลงและการละเล่นพื้นบ้านล้านนา : ความสัมพันธ์กับความเชื่อและพิธีกรรม.” ใน *ท่วงทำนองร้อยกรองไทในอุษาคเนย์: สรุปลผลการสัมมนาทางวิชาการระดับอนุภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ วันที่ 18-20 กรกฎาคม 2544*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ธนิศ อยู่โพธิ์. 2504. *การสืบสาวราวเรื่อง กาพย์ กลอน โคลง ฉันท์*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ., ม.ป.ป..
- ประเสริฐ ณ นคร. 2516. *โคลงนิราศทริภุญชัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์.

มณี พยอมยงค์. 2544. “ท่วงทำนองร้อยกรองไทยภาคเหนือ.” ใน *ท่วงทำนองร้อยกรองไทในอุษาคเนย์: สรุปผลการสัมมนาทางวิชาการระดับอนุภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ วันที่ 18-20 กรกฎาคม 2544*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

ราชสัมภารากร (เลื่อน),พระยา. 2543. *โคลงนิราศระยะทางเมืองนครเชียงใหม่*. เชียงใหม่: สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่. 2538. *ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี*. เชียงใหม่: โรงพิมพ์เมือง.

สถาบันราชภัฏเชียงใหม่. 2539. ภาษาไทยเรานี้มีทำนอง : การประชุมสัมมนาทางวิชาการระดับภาคเหนือ โครงการการสืบทอดทำนองไทยวันจันทร์ที่ 10 มิถุนายน 2539. เชียงใหม่ : สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.